

فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره ۶، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۹، صفحات ۱۷۱-۱۵۱

مقاله پژوهشی

ساخت حکومت و سیاستگذاری شبکه‌های اجتماعی در ایران

روح الله اسلامی^۱

استادیار علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

حجت جعفری مقدم

کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

(تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۳۰ - تاریخ پذیرش: ۹۹/۷/۵)

چکیده

انقلاب تکنولوژی اطلاعات در ۱۹۹۰، تغییرات گسترده در ساختار جوامع و دولت‌ها فراهم ساخت و ایران نیز از این تغییرات در امان نبود. در این مقاله پس از اشاره به فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات (امکان‌های تکنولوژی اطلاعات در عرصه سیاست)، بر مبنای رهیافت سیاستگذاری عمومی جی.ام. شافریتز و کریستوفر پی. بریک، سه مرحله فلسفه، دکتربین و سیاست، در درون هر ساختار (متغییر مستقل) با روش تبارشناسی و شیوه تجزیه و تحلیل کیفی؛ بررسی و در نهایت تاثیر و نقش ساخت حکومت بر روند سیاستگذاری فضای مجازی (متغییر وابسته) تحلیل شده است. ایران از چهار لایه ساخت حکومت (تئوکراتیک، دموکراتیک، بوروکراتیک و میلیتاری) تشکیل شده است. وجود لایه‌های مختلف ساخت حکومت و تفاوت در فلسفه، دکتربین و سیاست در هر ساختار، سیاستگذاری‌های چندگانه در ایران را در پی داشته است.

واژگان کلیدی: ساخت حکومت، ایران، سیاستگذاری عمومی، شبکه‌های اجتماعی.

مقدمه

انقلاب تکنولوژی اطلاعات که در دهه ۱۹۹۰م به وقوع پیوست، رویدادی است که به اعتقاد مانوئل کاستلز تغییراتی به لحاظ شکل و محتوای سیاست ایجاد کرد (Castells, 1996). این انقلاب، دوره ای جدید ایجاد کرد که از آن با عناوین گوناگونی مانند عصر اطلاعات (کاستلز)، عصر پسامدرن (لیوتار) و عصر پسا صنعتی (دانیل بل) نام برده می شود. فضای سایبر و شبکه های اجتماعی مجازی به عنوان دو برآیند این انقلاب با ایجاد جهان زیست نوین چالش هایی پیش روی دولت ها قرار دادند. از ابتدای شکل گیری شبکه های اجتماعی، این فضا از سوی ایران در ورودی دستگاه سیاستگذاری قرار گرفت. حکومت تاکنون مبادرت به اقداماتی نظیر فیلترینگ، ایجاد پیام رسان های داخلی، ایجاد شورای عالی فضای مجازی، شبکه ملی اطلاعات و ... کرده است. پیرامون رابطه حکومت با تکنولوژی اطلاعات؛ مهمترین مسئله، ساخت حکومت و فلسفه سیاسی حاکم بر آن است. سازه های ذهنی نخبگان سیاسی است که موضع حکومت را نسبت به تکنولوژی تعیین می کند به همین دلیل بررسی رابطه دولت و تکنولوژی بدون توجه به ساخت حکومت و فلسفه نخبگان سیاسی، امری بیهوده است. وجود لایه های مختلف ساخت حکومت در ایران که شامل ساخت تئوکراتیک، دموکراتیک، بوروکراتیک و میلیتاری است (جعفری، ۱۳۹۹)^۲ و تفاوت هر ساخت در سه سطح فلسفه، دکتین و سیاست، باعث اثرگذاری بیش از سیزده نهاد دخیل در امر سیاستگذاری و سپس سیاستگذاری های چندگانه در ایران شده است. ممکن است ائتلاف هایی میان ساخت ها ایجاد شود که اغلب این ائتلاف ها از یک سو میان ساخت تئوکراتیک و میلیتاری و از سویی دیگر میان ساخت بروکراتیک و دموکراتیک صورت گرفته است.

پیشینه پژوهش

پژوهش های صورت گرفته پیرامون شبکه های اجتماعی را می توان به دو دسته تقسیم بندی نمود. دسته اول به بررسی ابعاد مختلف (سیاسی، امنیتی، اقتصادی و...) شبکه های اجتماعی و بیان نقش و تاثیر آن ها بر حوزه هایی مانند دولت، جامعه، فرهنگ و یا مسائلی جزئی تر مانند ازدواج، طلاق، همسریابی، اشتغال، آسیب های اجتماعی، حجاب و... می پردازند. دسته دوم نیز مانند «طراحی نظام مطلوب سیاستگذاری فضای مجازی در ایران با تاکید بر مراحل سیاستگذاری» (کاشانی، ۱۳۹۶)، «بررسی سیاستگذاری رسانه ملی در تولیدات محتوایی شبکه های اجتماعی موبایلی» (صادقی، ۱۳۹۵)، «تحولات سیاستگذاری فرهنگی شبکه های اجتماعی مجازی در جمهوری اسلامی ایران: مورد مطالعه اسناد بالادستی از سال های ۱۳۷۰_۱۳۹۶» (فرخی و

۲ - این تقسیم بندی برگرفته از پایان نامه ای است که در دانشگاه فردوسی تحت عنوان تبارشناسی ساخت های حکومت در جمهوری اسلامی ایران و تعاملات آنها انجام گرفته است. در این پایان نامه با روش تبار شناسی چهار ساخت حکومت در ایران بررسی شده است.

نادری‌نژاد، ۱۳۹۸) و «آسیب‌شناسی سیاستگذاری تولید محتوای فضای مجازی در ایران» (شریعتی؛ مرزبان؛ لباغ، ۱۳۹۷)، شامل آثاری می‌شوند که با رویکردی کلان و جامع و با نگاهی از بالا به پایین به بررسی خط‌مشی‌های حکومت نسبت به شبکه‌های اجتماعی پرداخته‌اند.

مبانی نظری

در این پژوهش از دو چارچوب استفاده کرده ایم. چارچوب اول برای فهم سیاستگذاری عمومی مدل فلسفه، دکترین و سیاست شافریتز است (شافریتز، ۱۳۹۰). چارچوب دوم بررسی سه رویکرد فلسفه سیاسی به تکنولوژی اطلاعات است که از ده پارادایم فلسفه سیاسی گرفته شده است (اسلامی، ۱۳۹۳). روش شناسی پژوهش برگرفته از مدل تبارشناسی حکومت‌مندی است که ساختهای حکومت را برگرفته از سامانه‌های دانایی و شبکه‌های قدرت می‌داند (Lemke, 2000) (inda, 2005). رهیافت دکترینی یکی از مدل‌هایی است که شافریتز و بریک در قالب سه مفهوم فلسفه، دکترین و سیاست در کتاب سیاستگذاری عمومی در ایالات متحده آمریکا طرح می‌کند. تمامی بازیگران در مواجهه با موضوعات عمومی، دارای باورهای بنیادین، سازه‌های ذهنی هستند که بر اساس آن‌ها راهبرها را تدوین و بر مبنای آن‌ها عمل می‌کنند (شافریتز؛ بریک، ۱۳۹۰: ۲۲-۲۴ و ۳۰۷-۳۰۸).

فلسفه: فلسفه شامل سازه‌های بنیادین پشت هر عمل است. ذات فلسفه کلی است و ممکن است از ادیان، دیدگاه‌های فلسفی و ایدئولوژی‌های مختلف استخراج شود. مانند فلسفه لیبرالیسم یا محافظه‌کاری حاکم بر ایالات متحده آمریکا و همچنین فلسفه‌هایی که در بخش‌های عمومی مانند اقتصاد، بهداشت، دفاعی، سیاسی و... که شافریتز از آنها نام می‌برد (همان: ۲۸۳-۲۸۹).

دکترین: دکترین «مجموعه‌ای سازمان یافته از اندیشه‌ها درباره بهترین شیوه زندگی برای مردم و مناسب‌ترین ترتیبات نهادین برای جوامع» است. «دکترین مجموعه‌ای فراگیر از باورهای سیاسی درباره سرشت مردم و جامعه» یا یک نظریه عمومی است که از قابلیت به کارگیری در مسائل عملی و پاسخ به فرایندهای سیاسی و اجتماعی برخوردار است (همان: ۲۸۴-۳۸۳).

سیاست: سیاست به عنوان تدابیر اجرایی انجام شده، چگونگی و شیوه اجرای یک خط‌مشی در سطح خرد عبارت است از «اجرای زیر مجموعه‌ای از یک دکترین حاکم». سیاست تابع دکترین است و تمامی سیاست‌های عمومی یا اقدامات، ریشه در یک دکترین مشخص دارند (همان: ۲۸۴-۲۹۲).

فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات

در خصوص امکان‌های تکنولوژی اطلاعات در عرصه سیاست به دلیل ماهیت ابزاری و دوگانه تکنولوژی و همچنین تفاوت ساخت‌های سیاسی و جهان‌بینی‌ها (اشمیت، ۱۳۹۶: ۵۰-۵۳)، اگر بدون پارادایم به مسئله نگریسته شود، نمی‌توان شیوه سیاستگذاری شبکه‌های اجتماعی را

تحلیل کرد. به همین دلیل سعی می‌شود با بهره‌گیری از روش تحلیل پارادایم توماس کوهن (Kuhn, 1970)، در قالب سه پارادایم انتقادی همدلانه (خوشبینانه)، انتقادی رادیکال (بدبینانه) و در آخر انتقادی میانه (محافظه کار یا معتدل) به مسئله پرداخته شود. این سه پارادایم بر اساس پژوهش فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات انتخاب شده است (اسلامی، ۱۳۹۳).

الف- پارادایم انتقادی همدلانه (خوش بینانه)

متفکران این پارادایم با تلقی عصر اطلاعات به عنوان عصری رهایی بخش معتقدند تکنولوژی نه تنها انحصار دولت‌ها را در کنترل بر رسانه در هم شکسته، بلکه به دلیل سرعت زیاد انتقال اطلاعات، ایجاد اجتماعات مجازی، هزینه بسیار کم و آزادی همگان در دسترسی و استفاده از ارتباطات دوسویه، ضمن همگانی شدن رسانه و تبدیل هر فرد به رسانه، با ایجاد و تقویت حوزه‌هایی از قبیل جامعه مدنی، حوزه عمومی، جریان آزاد اطلاعات، شفافیت و گسترش آزادی می‌تواند به تقویت کارآمدی دموکراسی و پاسخگویی بیشتر آن منجر شود (اسلامی، ۱۳۹۳: ۲۵-۳۳).

ب- پارادایم انتقادی رادیکال (بدبینانه)

این پارادایم با پرداختن به مسائلی همچون تداوم و تغییر سرشت پدیده‌هایی از قبیل جنگ، سلطه، استبداد، رژیم‌های کنترلی، رژیم انضباطی و امپریالیسم سایبر و با نگاهی بدبینانه، هرگونه بهره‌گیری از تکنولوژی‌های اطلاعاتی را برای سیاست نقد می‌کند. متفکران این حوزه معتقدند که در عصر اطلاعات، جنگ، سلطه و نفوذ، نه تنها از بین نرفته‌اند، بلکه گسترش تکنولوژی‌های اطلاعاتی به بخش‌های زندگی، باعث انقیاد بیشتر شده است. از منظر آن‌ها هدف سلطه و قدرت، دیگر مانند گذشته تنها جسم افراد نیست، بلکه اجتماعات تحت انقیاد نظام‌های کنترلی و انضباطی سایبر قرار می‌گیرد (اسلامی، ۱۳۹۳: ۱۴۹-۱۵۰).

ج- پارادایم انتقادی میانه (محافظه کار یا معتدل)

این پارادایم حالت معتدل و میانه، میان دو پارادایم خوش بینانه و بد بینانه دارد. رویکرد غالب این حوزه محافظه کاری و عملگرایی است. علی‌رغم تاکید بر مزیت‌های تکنولوژی اطلاعات و اصرار بر بهره‌مندی از آن‌ها، در خصوص مواردی همچون سنت، دین، اخلاق، فرهنگ، ارزش، هویت، خانواده و آرمان‌ها دغدغه‌های مهمی دارند (همان، ۱۳۹۳: ۱۱۵-۱۱). فلسفه میانه روهای عملگرا آن است که تا حد ممکن، امکان‌های رهایی را در برابر سازویرگ‌های انقیاد تکنولوژی اطلاعات قرار دهند و با خرد حکومت‌مندی^۳ و هوشمندی سیاست‌مداران، انقلاب دیجیتال را به نفع خیر عمومی سامان دهی کنند (Lagenddik, 2009).

روش شناسی تبارشناسانه

به منظور شناسایی تبارهای موجود ساخت حکومت پیرامون موضوع سیاستگذاری شبکه‌های اجتماعی، ضمن استفاده از اسناد بالادستی و مطالعه و تحلیل اسناد، از روش تبارشناسی^۴ استفاده شده است. تبارشناسی مفهومی است که فوکو از نیچه الهام گرفته و می‌خواهد تاثیر قدرت را بر شکل‌گیری و توجیه حقیقت بررسی کند (بوستانی و محمدپور، ۱۳۸۸: ۵۴). تبارشناسی، گردآوری و مطالعه موارد و موضوعات مختلف و سپس به دست دادن تبیینی از اشکال مسلط ارزش‌های غالب است (بیلسکی، ۱۳۹۵: ۳۰). تبارشناسی شکلی از تاریخ است که می‌تواند سازمان دانش، گفتمان‌ها، قلمروهای موضوعات و ... را شرح دهد، بی‌آنکه مجبور باشد به سوژه‌ای ارجاع دهد که یا نسبت به قلمرو رویدادها موضعی متعالی دارد و یا در سیر تاریخ در همسانی تهی خود پیش می‌رود (شیرازی و آقااحمدی، ۱۳۸۸: ۱۱۲). تبارشناسی از تحمیل ساختارهای فراتاریخی بر رویدادها خودداری می‌کند. این روش با متلاشی کردن آنچه تاکنون یکپارچه انگاشته می‌شد، تلاش می‌کند ناهمگنی آن را آشکار سازد و نه وحدتی خودساخته برایش دست و پا کند (بشیریه، ۱۳۸۷: ۲۲). تبارشناسی سعی می‌کند با نگاهی به دور از تعریف‌های رایج، به پدیده‌های تاریخی بنگرد تا بتواند چگونگی شکل‌گیری آنها را توصیف کند (حسین‌زاده یزدی، رنالی و ملاباشی، ۱۳۹۴: ۵۱-۵۶). تبارشناسی نشان می‌دهد که چگونه انسان‌ها از طریق تاسیس «رژیم‌های حقیقت» بر خود و بر دیگران حکم می‌رانند (دریفوس و رابینو، ۱۳۹۸: ۲۴). مراحل اصلی در یک تحلیل تبارشناسانه عبارتند از: شناسایی مسئله، بررسی سوابق موضوع، شناسایی درجه صفر، کشف گفتمان‌ها، تحلیل گسست، تحلیل تبار (فوکو، ۱۳۸۱: ۳۷۸)، تحلیل تصادف (کچوئیان و زائری، ۱۳۸۸: ۲۱)، تحلیل قدرت (کچوئیان و زائری، ۱۳۸۸: ۲۳)، تحلیل مقاومت و نقد حال (کچوئیان و زائری، ۱۳۸۸: ۲۶).

تبارشناسی ساخت حکومت در ایران

مدل تبارشناسانه به معنای رابطه قدرت و دانش، سامانه دانایی و نهاد سیاسی، نهادهای سیاسی و حکومت مندی است (Inda, 2005). حکومت ایران، جمهوری اسلامی است و همانطور که در قانون اساسی آمده است: ملت ایران بر اساس اعتقاد دیرینه‌اش به حکومت حق و عدل قرآن، پس از پیروزی انقلاب اسلامی با مشارکت ۹۷/۲۷ واجدین شرایط رای، و با رای ۹۸/۲ آن‌را برگزیده‌اند (اصل ۱ قانون اساسی). قوای حاکم در جمهوری اسلامی عبارتند از سه قوه قضائیه، قوه مقننه و قوه مجریه که هر سه به صورت مستقل طبق قانون اساسی زیر نظر ولایت مطلقه فقیه (اصل ۵۷ قانون اساسی) به عنوان ولایت امر و امامت امت در زمان غیبت حضرت ولی عصر (عج) فعالیت می‌کنند (اصل ۵ قانون اساسی) و تمامی امور کشور نیز با اتکاء به آرا عمومی اداره

می‌شود (اصل ۶ قانون اساسی). با نگاهی مختصر به ساختار کلی حکومت ایران، تاریخچه و جریان‌های دخیل در امر سیاست و ماموریت‌های که در اصل سوم قانون اساسی مانند ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی... بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی، طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب، تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون، مشارکت عامه مردم در تغییر سرنوشت سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور، تقویت بنیه دفاعی کشور از طریق آموزش نظامی عمومی و... که بر عهده حکومت جمهوری اسلامی گذاشته شده است (اصل ۱۶ قانون اساسی)، چهار ساخت حکومت یعنی ساخت‌های تئوکراتیک، دموکراتیک، بوروکراتیک و میلیتاری پدیدار می‌گردد. در حوزه سیاستگذاری عمومی، دولت‌ها به عنوان نهاد انحصاری اعمال مشروع قدرت یا عالی‌ترین نهاد بهره‌گیر از قدرت، تحت تاثیر مولفه‌ها یا متغیرهای متعددی از قبیل فرهنگ سیاسی، نقش نخبگان، ساختار قدرت و ساخت حکومت قرار دارند (مصلی نژاد، ۱۳۹۲: ۳۲۱-۳۳۳) که در این مقاله به ساخت‌های حکومت مندی پرداخته می‌شود چرا که هر ساخت به مثابه خرد مفصل در حال طراحی و اجرای سیاستگذاری است. همینطور به بررسی تاثیر ساخت حکومت بر سیاست‌گذاری شبکه‌های اجتماعی پرداخته می‌شود.

ساخت تئوکراتیک

تئوکراسی به عنوان یکی از قدیمی‌ترین نظریه‌ها در مورد پیدایش حکومت، خداوند و مشیت الهی را سرچشمه مشروعیت تلقی می‌کند (پازوکی، ۱۳۸۴: ۹). از لحاظ نظری ریشه قدرت نیروهای مذهبی در شیعه به امامت، ولایت، غیبت و ولایت فقها و نیابت آن‌ها در زمان غیبت امام معصوم و انجام احکام و امور مذهبی باز می‌گردد (بشیریه، ۱۳۹۴: ۱۷). مقصود از ساخت تئوکراتیک در جمهوری اسلامی، ولایت فقیه به عنوان منصب و جایگاه نیابت امام معصوم و همچنین نهادها و سازمان‌هایی با خط‌مشی و گرایش‌ات شریعت‌گرا است که مستقیم یا غیر مستقیم تحت نظر ولایت فقیه فعالیت می‌کنند. نهادهای تئوکراتیک در جمهوری اسلامی ایران را می‌توان به دو دسته رسمی و غیر رسمی تقسیم کرد. نهادهای رسمی، نهادهایی مانند ولایت فقیه، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، قوه قضائیه، صدا و سیما و سایر بخش‌های زیر مجموعه ولایت فقیه هستند، که رئیس یا اکثریت اعضا جزء منصوبین از جانب رهبری هستند. نهادهای غیر رسمی، منظور حوزه‌های علمیه و روحانیت است که به صورت غیرمستقیم و با سازوکارهای ایدئولوژیک (آلتوسر، ۱۳۸۷) (Althusser, 1971) از ساختار رسمی قدرت، با راهبردهایی از قبیل مشروعیت بخشی، کادر سازی، اعمال فشار و مطالبه‌گری از مسئولین و همراه با ایفاگری نقش هدایت و نظارت و گاهی حضور مستقیم، در عرصه سیاست فعالیت می‌کنند.

ساخت دموکراتیک

دموکراسی نظامی است که در آن حاکمیت از آن مردم بوده و شهروندان می‌توانند از طریق انتخابات آزاد و رقابتی و برخی راه‌های دیگر به مشارکت پرداخته و سیاست مداران را انتخاب کنند. به تعبیر ژوزف شومپتر، «روش دموکراتیک، ترتیبات سازمان یافته‌ای است برای نیل به تصمیمات سیاسی که در آن افراد، از طریق انتخابات رقابت آمیز و رأی مردم، به قدرت و مقام تصمیم‌گیری می‌رسند» (هانتینگتون، ۱۳۸۰: ۸-۹). مقصود از ساخت دموکراتیک، آن دسته از سازمان‌ها و نهادهایی مانند ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و شوراها (در سطوح مختلف روستا، بخش، شهر و...) هستند که مستقیماً از طریق مشارکت مردم انتخاب می‌شوند.

ساخت بوروکراتیک

بوروکراسی در قرن هجدهم توسط ونسان دوگورونی به معنای بورو (به معنای دفتر کار) و کراسی (به معنای حکومت)، یعنی دیوان سالاری به کار گرفته شد (صبوی، ۱۳۸۰: ۱۸). مقصود از بوروکراسی، آن دسته از سازمان‌های متمرکزی مانند وزارتخانه‌ها، نهادهای دولتی و موسسات عمومی است که پیکره قدرت مرکزی اجرایی نظام را تشکیل می‌دهند و شخصیتی مستقل از دولت (قوه مجریه) ندارند (موسی زاده، ۱۳۹۳: ۱۰۸). کارکرد هر وزارتخانه به عنوان مهمترین رکن اجرایی قوه مجریه و سازمان دولتی متناسب با ماهیت، اهداف و وظایف آن متفاوت است (فقیهی، ۱۳۹۶: ۱۰). براساس ماده یک قانون مدیریت خدمات کشور در سال ۱۳۸۶، وزارتخانه «واحد سازمانی مشخصی است که تحقق یک یا چند هدف از اهداف دولت را بر عهده دارد و به موجب قانون ایجاد شده یا می‌شود و توسط وزیر اداره می‌گردد». کمیته وزارتخانه‌ها و سازمان‌های دولتی نیز بر مبنای طرح‌های کلان دولت و تأیید مجلس شورای اسلامی متفاوت است (صمیمی؛ حاجی پور کندرود، ۱۳۹۷: ۷). وزارت ارتباطات متولی سخت‌افزاری گسترش تکنولوژی اطلاعات محسوب می‌گردد.

ساخت میلیتاریسم

میلیتاریسم به معنای، نفوذ ارتش در جامعه، نظامی‌شدن بخش‌های عمده‌ای از زندگی اجتماعی، تقویت و رشد روحیه نظامی‌گری میان مردم و دخالت ارتش در سیاست در چهار سطح ذی‌نفوذ، اعمال تهدید و فشار، برکناری حکومت و مستقر کردن حکومت غیر نظامی و در نهایت برکناری حکومت و تشکیل حکومت توسط نظامیان به کار می‌رود (بشیریه، ۱۳۹۲: ۲۶۵-۲۷۲). مقصود از میلیتاریسم، کنترل نیروهای نظامی بر دستگاه دولت و نظارت کامل بر جامعه است. در این پژوهش مقصود، آن بخشی از نیروهای نظامی و انتظامی یعنی سپاه پاسداران، سازمان بسیج مستضعفین، سازمان پدافند غیر عامل و پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات ایران (پلیس فتا) است. علت مستثنی شدن ارتش، این است که این نهاد علی‌رغم وجود

برخی شباهت‌ها و اشتراکات مانند اسلامی بودن، ولایی بودن، مردمی بودن، خودکفایی، انضباط، اقتدار و تدافعی بودن (ماده ۱۶ قانون ارتش، ۱۳۶۶)؛ بر اساس اصل ۴۳ قانون اساسی و ماده ۷ قانون ارتش، مأموریت آن علاوه بر مشارکت در برخی از امور عام المنفعه مانند امداد رسانی، به صورت کاملاً دقیق و روشن یعنی پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران تعیین شده است.

جدول ۱- ساخت حکومت در ایران

ساخت حکومت	نهادهای
تئوکراتیک	ولایت فقیه، شورای نگهبان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، قوه قضاییه، سازمان صدا و سیما، حوزه‌های علمیه، روحانیت
دموکراتیک	ریاست جمهور، مجلس شورای اسلامی، شوراهای اسلامی (بخش، شهر، شهرستان و...)
بوروکراتیک	وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای زیر مجموعه قوه مجریه
میلیتاری	سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، سازمان بسیج مستغفین، سازمان پدافند غیر عامل، پلیس فتا

ساخت حکومت و سیاستگذاری شبکه‌های اجتماعی

ساخت تئوکراتیک

فلسفه: علاوه بر اندیشه و بیانات امام خمینی (ره) و آیت الله خامنه‌ای می‌توان از سیاست‌های کلی نظام در کنار قانون اساسی به عنوان عالی‌ترین اسناد بالا دستی در نظام جمهوری اسلامی، جهت استخراج منطق نهان فکری یا فلسفه ساخت تئوکراتیک استفاده نمود. در تمامی این موارد، وجود دو دسته پیش فرض توطئه، نفوذ و تاسیس حکومت و اجرای احکام اسلامی مشهود است که در اتخاذ خط مشی‌ها، راهبردها و سیاستگذاری‌ها حضور آشکار دارد. علاوه بر طرح لزوم مطابقت قوانین با شریعت و سوق دهی کلیه فعالیت‌های اجرایی بر مبنای رشد معنویت و ارزش‌های انقلابی (سیاست‌های کلی برنامه دوم توسعه، ۱۳۷۲)، تأکید بر «ایجاد محیط مساعد برای فضائل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی» (اصل ۳ قانون اساسی) و اعتلای عمیق و گسترش دادن معرفت و بصیرت دینی بر پایه قرآن و مکتب اهل بیت، تقویت فضائل اخلاقی، ایمان و ارزش‌های انقلاب اسلامی، سالم سازی فضای فرهنگی، مقابله با تهاجم فرهنگی (سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۲) در سطح کلان؛ می‌توان به حوزه‌های جزئی و تخصصی‌تر یعنی رشد فضائل اخلاقی و ارزش‌های معنوی، هدایت جوانان و نوجوانان در عرصه‌های مذهبی، ترویج ارزش‌های اسلام (قانون برنامه دوم توسعه، ۱۳۷۳) یا تلقی خانواده به عنوان واحد بنیادین و سنگ بنای جامعه اسلامی و کانون رشد و تعالی و ایجاد جامعه خانواده محور، تقویت و تحکیم آن، ترویج سبک زندگی اسلامی و پررنگ کردن ارزش‌های خانوادگی و «ایجاد زمینه مساعد برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی آنها» نیز اشاره

کرد(اصل ۲۱ و ۱۰ قانون اساسی و سیاست‌های کلی بخش خانواده). ۲ پیش فرض ذکر شده به عنوان مبنای فکری یا متغیرهای مستقل، نقش زیربنایی مهمی را در اتخاذ سیاست‌های کلان در حوزه شبکه‌های اجتماعی درون ساخت تئوکراتیک ایفا می‌کنند. فلسفه فکری پیرامون فضای مجازی را می‌توان به دو حوزه خوش بینانه (بهره مندی از فرصت‌ها) و بد بینانه (آثار سوء فضای مجازی و تهدیدات آن) تقسیم‌بندی کرد. در حوزه خوش بینانه می‌توان به مواردی از قبیل بهره‌مندی مطلوب از آن به عنوان یک ابزار یا تکنولوژی، جهت رساندن پیام حیات بخش اسلام(خامنه‌ای، ۱۳۹۶)، ترویج فرهنگ و اندیشه اسلامی و حفظ و صیانت از هویت و فرهنگ ملی(سیاست‌های کلی بخش اطلاع رسانی، ۱۳۷۷)، استفاده بهینه از فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی برای تحقق اهداف فرهنگی نظام، تقویت نهاد خانواده و جایگاه زن(سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۷)، ارائه و ترویج سبک زندگی اسلامی، توسعه و ترویج فرهنگ و مفاهیم اسلامی و ایرانی و مقابله با تهدیدات فرهنگی(سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۴)، سالم سازی فضای عمومی، رشد آگاهی و فضایل اخلاقی، حفظ هویت اسلامی ایرانی(سیاست‌های کلی برنامه سوم توسعه، ۱۳۷۸)، یا ابزاری جهت زدن توی دهان دشمن(خامنه‌ای، ۱۳۹۷) اشاره کرد. نگاه منتقدانه و بدبینانه نیز به مسائلی از قبیل، بیان معایب و تهدیدات فضای مجازی به عنوان راه نفوذ دشمن(خامنه‌ای، ۱۳۹۸) یا جبهه جنگی که دشمن در آن آرایش جنگی گرفته است(خامنه‌ای، ۱۳۹۸) و در نهایت محلی آکنده از مسائل ضد ارزش و مخالف منافع ملی(خامنه‌ای، ۱۳۹۶) می‌پردازد که بیانگر فلسفه دوگانه ساخت تئوکراتیک در این زمینه است.

دکترین: براساس فلسفه دوگانه این حوزه، دکترین کلی و غالب این ساخت را می‌توان محافظه کاری و یا حالت میانه و معتدل بین دو رویکرد خوش بینانه و بد بینانه تلقی نمود که ضمن تاکید بر بهره‌مندی از مزایا، فرصت‌ها و تکنولوژی‌های برآمده از عصراطلاعات مانند شبکه‌های اجتماعی و هماهنگی با مقتضیات آن، دغدغه و نگرانی‌های عظیمی را در خصوص دین، اخلاق، فرهنگ، سنت، ارزش‌ها، آرمان‌ها و خانواده دارند. علاوه بر اینها، علی‌رغم تاکید بر فضای مجازی به عنوان یک واقعیت غیرقابل انکار و طرح عدم محرومیت از این حوزه؛ بر سازماندهی، هدایت و کنترل این حوزه و انتقاد و مخالفت با هرگونه رها بودن به اسم آزادی، بر ایجاد و تقویت زیر ساخت‌های این عرصه (شبکه ملی اطلاعات) جهت مقابله با آسیب‌ها (تهاجم فرهنگی و جنگ نرم) و بهره‌مندی از مزایای آن تاکید می‌شود. ۵ یا به عبارت دیگر « فضای مجازی آری، اما آن فضای مجازی مدیریت ش دست نظام باشد، نه آن فضای مجازی که

۵ - بیانات رهبری در دیدار با مسئولان نظام مورخ ۱۳۹۶/۳/۲۲؛ معلمان و فرهیختگان مورخ ۱۳۹۵/۲/۱۳؛ طلاب و حوزه‌های علمیه تهران مورخ ۱۳۹۶/۶/۶؛ مصاحبه محمد جعفر منتظری(دادستان کل کشور) خبرگزاری انتخاب ۱۳۹۷/۵/۲۵؛ آیت الله جزایری(رئیس حوزه علمیه قم) خبرگزاری ایرنا ۱۳۹۸/۵/۱۹؛ آیت الله رئیسی(رئیس قوه قضائیه) میزان ۱۳۹۸/۴/۱۲.

مدیریتش دست دشمنان نظام باشد... همه کشورهای دنیا پای ارزش‌های خود ایستاده‌اند چرا ما ارزش‌های خود را رها کنیم» (احمدخاتمی، ۱۳۹۷).

سیاست: در خصوص سیاست‌های اعمال شده در حوزه ولایت فقیه می‌توان به مواردی از قبیل: صدور فرمان تاسیس شورای عالی فضای مجازی توسط آیت الله خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۷ به عنوان «نقطه کانونی متمرکزی برای سیاست‌گذاری، تصمیم‌گیری و هماهنگی در فضای مجازی کشور» (حکم تشکیل و انتخاب اعضای شورای عالی فضای مجازی، ۱۳۹۲/۱۲/۱۷)، صدور فتوا در خصوص اهمیت و لزوم صیانت از حریم خصوصی در فضای مجازی (خامنه‌ای، ۱۳۹۷)، تاکید بر اهمیت و لزوم ورود نیروها و جریان‌های انقلابی و حوزه‌های علی‌به این عرصه و تدوین و طراحی سیاست‌ها و راهبردهای کلان جهت مدیریت، کنترل و سازماندهی فضای مجازی و درنهایت ایجاد حساب کاربری در شش شبکه اجتماعی داخلی و خارجی مانند اینستاگرام، سروش، گپ، آی‌گپ، ایتا و بله، که به صورت مستقیم زیر نظر پایگاه اطلاع‌رسانی ایشان یعنی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای مدیریت می‌شوند، اشاره نمود (پایگاه اطلاع‌رسانی آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۹۸). علاوه بر ولایت فقیه، سایر نهادهای زیر مجموعه ایشان یعنی سازمان صدا و سیما، قوه قضائیه و حوزه‌های علمیه و روحانیت نیز به ترتیب مبادرت به اقدامات متعددی کرده‌اند که عبارتند از: تاسیس بخش معاونت رسانه و فضای مجازی در سال ۱۳۸۹ پس از دستور مقام رهبری با هدف جبران عقب‌ماندگی در حوزه‌های تولید محتوا در عرصه رسانه و فضای مجازی و ایجاد رسانه کارآمد و موثر مبتنی بر فناوری نوین (حسینی و ظریف منش، ۱۳۹۲: ۳۹)، ممنوعیت تبلیغ و استفاده درون سازمانی شبکه‌های اجتماعی غیر بومی پس از اعمال فیلترینگ و تبلیغ و معرفی شبکه‌های اجتماعی بومی با هدف حمایت و اعتمادسازی نسبت به آن‌ها درون سازمان صدا و سیما؛ و ایجاد کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه در محل دادستانی کل کشور بر اساس ماده ۲۲ قانون جرایم رایانه‌ای مصوب سال ۱۳۸۸ مجلس شورای اسلامی (ماده ۲۲ قانون جرایم رایانه‌ای)، اعمال فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی غیر بومی مانند فیس‌بوک و یوتیوب در اواخر دهه ۱۳۸۰ و همچنین تلگرام در تاریخ ۱۳۹۷/۲/۱۰ و ارائه آیین‌نامه حمایت حقوقی از فعالیت پیام‌رسان‌های داخلی از سوی دادستانی بر اساس بند ۶ ماده سیاست‌ها و اقدامات سازماندهی پیام‌رسان‌های اجتماعی مصوب ۱۳۹۶/۳/۱۳ شورای عالی فضای مجازی که به منظور صیانت از حقوق شهروندی، حریم خصوصی و امنیت عمومی توسط قوه قضائیه (میزان، ۱۳۹۷)؛ و حمایت از فیلترینگ و مسدودسازی شبکه‌های اجتماعی غیر بومی توسط برخی از آیات عظام شیعه مانند آیت الله سبحانی (تسنیم، ۱۳۹۷)، آیت الله خاتمی (برنامه ده و ده دقیقه، ۱۳۹۷) و آیت الله علم‌الهدا (علم‌الهدا، ۱۳۹۷) و همین‌طور ارسال نامه

۶ - بیانات مقام معظم رهبری مورخ ۱۳۹۵/۹/۱؛ دیدار با جمعی از فرماندهان نیروی انتظامی مورخ ۱۳۹۸/۲/۸؛ دیدار مقام معظم رهبری با جمعی از مردم قم مورخ ۱۳۹۷/۱۰/۱۹؛ بیانات مقام معظم رهبری مورخ ۱۳۹۵/۹/۱؛ بیانات مقام معظم رهبری در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید مورخ ۱۳۹۵/۶/۱۶؛ بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با مسئولان نظام ۱۳۹۶/۳/۲۲؛ بیانات مقام معظم رهبری در جمعی از معلمان و فرهیختگان مورخ ۱۳۹۵/۲/۱۳.

از طرف مجمع نمایندگان طلاب و فضایی حوزه علمیه قم به ریاست قوه قضائیه مبنی بر مسدودسازی تلگرام و جلوگیری از فعالیت فیلترشکن‌ها در آبان ۱۳۹۷ (فارس، ۱۳۹۷)، همچنین صدور فتوا پیرامون حمایت و صیانت از حریم خصوصی در فضای مجازی توسط آیت الله مکارم شیرازی و در نهایت تلاش جهت تدوین فقه فضای مجازی با هدف تامین نیازهای اساسی جامعه (مرکز مطالعاتی فقه حکومتی، ۱۳۹۷) را می‌توان از مهم‌ترین اقدامات انجام شده در حوزه نهاد روحانیت و حوزه‌های علمیه نام برد.

ساخت دموکراتیک

فلسفه: آلوین تافلر در کتاب به سوی تمدن جدید معتقد است که در دموکراسی نمایندگی مردم هیچ‌گونه نظارت و کنترلی بر رفتار و اعمال نمایندگان خود ندارند، علاوه بر این هیچ مکانیسمی وجود ندارد که نمایندگان را ملزم به تبعیت از مردم کند. از نظر تافلر عصر اطلاعات به دلیل پیشرفت‌های چشمگیر در عرصه تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، زمینه تغییر و تحول ماهیت دموکراسی را فراهم کرده است (تافلر، ۱۳۸۰: ۱۱۸-۱۲۹). اینترنت به عنوان دموکراتیک-ترین، گسترده‌ترین، ارزان‌ترین و موثرترین رسانه در سطح کلان (حافظ نیا، ۱۳۹۴: ۵۴) و شبکه‌های اجتماعی نیز به دلایلی از قبیل کاهش هزینه ارتباطات، سرعت زیاد انتقال اطلاعات و عبور از مرزهای جغرافیایی در شکل‌گیری خرد جمعی، ارتباط بهتر میان مردم (فضلی و دیگران، ۱۳۹۵: ۸۵-۸۴) و شکل‌دهی به عقاید و افکار عمومی (حافظ نیا، ۱۳۹۴: ۲۸۷)، شکست انحصار دولت‌ها در زمینه رسانه‌ها و سخت‌تر شدن امکان کنترل آن و قدرت بخشیدن به بازیگران غیردولتی در عرصه ملی و فراملی (نای، ۱۳۸۷: ۱۳۳-۱۴۱)، فرصت‌ها و امکانات فراوانی را مانند آزادی، شفافیت، مشارکت، جریان آزاد اطلاعات، پاسخگویی بهتر مسئولان، نظارت و کنترل بیشتر شهروندان بر مسئولان، پیش روی دموکراسی‌ها قرار داده است. بهره‌مندی از فناوری اطلاعاتی و رسانه به منظور ارتقاء مسائلی از قبیل آزادی، آگاهی عمومی و افزایش مشارکت اجتماعی در سطوح عالی جمهوری اسلامی نیز مورد توجه قرار گرفته است. در بندهای دوم و هفتم از اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به ترتیب بر «بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی...» و «تامین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون» تاکید شده است. علاوه بر قانون اساسی، در سیاست‌های کلی نظام نیز بر مواردی از قبیل نهادینه کردن آزادی‌های مشروع، استحکام مردم‌سالاری دینی از طریق آگاهی بخشی و قانونمند کردن آن (سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۲)؛ افزایش مشارکت مردم در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به عنوان رکن اساسی برای اداره امور کشور که موجب تقویت پویایی و نشاط اجتماعی، ارتقاء اعتماد عمومی و مقبولیت نظام می‌شود و همچنین مسائلی نظیر تقویت حوزه عمومی، توسعه نظارت اجتماعی و افزایش آگاهی عمومی

با بهره‌گیری از رسانه‌های جمعی را می‌توان به عنوان منطق نهان یا فلسفه این ساخت در نظر گرفت (سیاست‌های کلی بخش مشارکت، ۱۳۷۹)، (سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۷).
دکترین: بر مبنای فلسفه خوش بینانه این ساخت حکومت، دکترین آن را می‌توان بهره‌مندی از تکنولوژی‌های اطلاعاتی مانند فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به منظور تقویت جامعه مدنی، فراهم کردن امکان دسترسی آزاد به اطلاعات و حراست از آن به عنوان یکی از حقوق طبیعی شهروندان و ضروریات بشری، ارتقاء شفافیت و مقابله با فساد، افزایش مشارکت مردم (روحانی، ۱۳۹۸)، تقویت افکار عمومی، ارتقا آگاهی عمومی، شکست انحصار دولت در کنترل رسانه، تقویت حوزه عمومی، جامعه مدنی و کارآمدی دموکراسی دانست.

سیاست: در این ساخت بر مبنای تاکید بر جریان آزاد اطلاعات (دهقانی، ۱۳۹۷) و تلقی حق دسترسی مردم به اطلاعات به عنوان یکی از الزامات حقوق بشری و حقوق طبیعی و لزوم حراست از آن (رحیمی، ۱۳۹۷) اعلام می‌شود که نمی‌توان تحت عنوان فضای امن مجازی، رفع انحصار از پیام‌رسان‌های خارجی و حمایت از پیام‌رسان‌های داخلی (روحانی، ۱۳۹۷)، با اعمال فیلترینگ به عنوان عملی غیرقانونی که ناقض حقوق بشر است و سبب تضییع حقوق شهروندان می‌شود، مردم را از حق و حقوق ذاتی و طبیعی‌شان محروم کرد (رحیمی، ۱۳۹۷). علاوه بر مخالفت با فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی، می‌توان به مواردی نظیر: تصویب قانون جرایم رایانه‌ای توسط مجلس شورای اسلامی در تاریخ ۱۳۸۸/۳/۱۵ در قالب سه بخش و مشتمل بر ۵۴ ماده و ۲۵ تبصره (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸) و همچنین تدوین لایحه صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی مشتمل بر ۷۸ ماده (سایت اینترنتی وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، ۱۳۹۷) و در نهایت ایجاد فراکسیون فضای مجازی در مجلس شورای اسلامی به منظور پر کردن خلاءهای قانونی و تدوین قوانین مختلف در حمایت از پیام‌رسان‌های بومی (قاضی‌زاده هاشمی، ۱۳۹۷) و (ابراهیمی، ۱۳۹۷) به عنوان مهمترین سیاست‌های اعمال شده توسط ساخت دموکراتیک در نظر گرفت.

ساخت بوروکراتیک

فلسفه: اهمیت روز افزون هماهنگی نظام اداری با مقتضیات عصر اطلاعات و پاسخگویی به نیازهای مردم از نیمه دوم قرن بیستم در سطح جهانی مطرح گردید. تافلر در خصوص موج سوم معتقد است «همه این ساختارها باید از بنیاد دگرگون شوند، نه بدین خاطر که ذاتا شر و نه اینکه در سلطه یک گروه هستند بلکه به این علت که روز به روز کارایی خود را بیشتر از دست می‌دهند» (تافلر، ۱۳۸۰: ۱۲). عبارت تافلر بیانگر اهمیت اعمال اصلاحات متناسب با عصر جدید و خروج از ساختارهای پیش‌عصر اطلاعاتی به منظور بهره‌گیری از مزایای پیشرفت فناوری اطلاعات است (فرنه، ۱۳۹۰: ۳۳۹-۳۴۰). نظام‌های اداری به عنوان یکی از مولفه‌های موثر در توسعه، افزایش مشروعیت و اثر بخشی و کارایی نظام، بهبود رضایت و مشارکت مردم و وحدت

و حفظ و گسترش اقتدار مرکزی، مهمترین حوزه اصلاحات ساختاری مبتنی بر فناوری‌های نوین است (فقیهی؛ دانایی فرد، ۱۳۸۵: ۲۸۹). اصلاح در نظام اداری در همان هنگام تاسیس نظام جمهوری اسلامی ایران دارای اهمیت بود. در اصل سوم قانون اساسی در کنار تاکید بر مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت خویش و رفع تبعیض ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه مردم، در بند دهم این اصل بر «ایجاد نظم اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضرور» به عنوان یکی از اهداف و ماموریت‌های دولت تاکید شده است (اصل ۳ قانون اساسی). این امر مهم علاوه بر قانون اساسی، در اسناد کلان و بالادستی نیز مورد توجه قرار گرفته است که نشان از اهمیت آن است. علاوه بر حوزه اصلاح نظام اداری به عنوان بحثی که بدون استثنا در کلیه اسناد و سیاست‌های کلان نظام و قانون برنامه‌های توسعه پنج ساله مجلس شورای اسلامی مورد توجه قرار گرفته است، می‌توان به مواردی از قبیل چابک سازی، انعطاف پذیری، عدم تمرکز اداری و سازمانی، ارتقاء کیفیت خدمات اداری، شفافیت، توسعه اداری الکترونیک، سلامت اداری، بهره‌مندی از ظرفیت‌های مردمی در نظام اداری (سیاست‌های کلی در بخش اداری، ۱۳۸۶)، مقابله با مسائلی از قبیل کم کاری، رشوه خواری و کاغذبازی (سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۷)، ایجاد نظم و انضباط اداری، تمرکز زدایی، حذف بوروکراسی غیر ضرور و مبارزه با فساد (قانون برنامه دوم توسعه، ۱۳۷۳) از فلسفه این ساخت به شمار می‌رود. بنابراین فلسفه ساخت بوروکراتیک خوش بین و نگاهی کارکردی و عملگرا به تکنولوژی اطلاعات دارد چرا که کاربست تکنولوژی اطلاعات در سیستم اداری باعث افزایش سرعت، دقت، قانون گرایی و کارآمدی خواهد شد.

دکترین: بر مبنای قسمتی از سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه و قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، دکترین کلان این ساخت را می‌توان، ایجاد و توسعه زیرساخت‌های امن داخلی یعنی شبکه ملی اطلاعات و بومی سازی شبکه‌های اجتماعی داخلی و تسلط بر دروازه‌های ورودی و خروجی فضای مجازی و پالایش هوشمند دانست (سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۴)، (قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات، ۱۳۸۲).

سیاست: وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات یگانه نهادی است که وظیفه و ماموریت ایجاد، توسعه و تامین امنیت زیر ساخت‌ها در عرصه فناوری اطلاعات و ارتباطات را در دو سطح کلان (شبکه ملی اطلاعات و دولت الکترونیک) و خرد (حمایت از پیام رسان‌های بومی) عهده‌دار است. این وزارت در زمینه شبکه‌های اجتماعی علاوه بر مبادرت به اقدامات کلان و زیر ساختی مانند تدوین لایحه صیانت و حفاظت از داده‌های شخصی در تیر ماه ۱۳۹۷، ایجاد سامانه‌های ماهر و دژفا جهت تامین امنیت زیر ساخت‌ها (سایت اینترنتی وزارت ارتباطات، ۱۳۹۷)، به صورت تخصصی در حوزه شبکه‌های اجتماعی نیز سیاست‌های متعددی دنبال کرده است که از مهمترین آن‌ها می‌توان به مواردی از قبیل: ارتقاء سرعت اینترنت تلفن‌های همراه و پوشش تمامی شهرهای ایران به اینترنت نسل ۴ و ۵ (آذری جهرمی، ۱۳۹۷)، تعیین تعرفه داده‌های تلفن همراه توسط

کمیسیون تنظیم مقررات ارتباطات (مصوبات کمیسیون تنظیم مقررات، ۱۳۹۵)، اختصاص وام ۵ میلیاردی به پیام رسانی‌های داخلی، اختصاص ۵۰ سرور و ارائه ۵۰ گیگا بایت برثانیه پهنای باند داخلی برای هرکدام به منظور حمایت از آن‌ها اشاره نمود (فتاحی، ۱۳۹۷).

ساخت میلیتاری

فلسفه: امکانات برآمده از انقلاب تکنولوژی اطلاعات مانند اینترنت به دلیل ظرفیت بسیار بالای ذخیره سازی اطلاعات، آزادی انتشار، سرعت بالای انتقال پیام، ماهیت تعاملی و دوطرفه و ایجاد محیط‌های جدیدی از گفتگو یا فضای مجازی، علاوه بر فراهم کردن فرصت‌های متعدد، به دلیل گمنامی و ناشناخته ماندن هویت کاربران، نامحسوس بودن فاصله‌های فیزیکی، فراهم کردن زمینه ظهور بازیگران فراملی غیرمتمرکز، نرمش پذیر و فاقد سرزمین و حاکمیت مانند گروه‌های تروریستی، تهدیدات زیادی را پیش روی دولت‌ها قرار داده است (حافظ نیا، ۱۳۹۴: ۲۱-۲۴). تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطی علی‌رغم تمرکز زدایی از گروه‌های تروریستی، نقش موثری را به عنوان بستر ارتباطی، تبلیغات و جذب کمک‌های مالی ایفا کرده‌اند (اونیل، ۱۳۹۱: ۳۵۴). در عصر اطلاعات، دولت‌ها و گروه‌های تروریستی در عرصه‌هایی از قبیل حمله سایبری و تروریسم سایبری، مانند گذشته دیگر نیازی به گردان‌های چند صد نفره یا چند هزار نفره و استفاده از سلاح‌های سنگین و نیمه سنگین ندارند، بلکه ارتقاء کمی و کیفی تکنولوژی‌های اطلاعاتی باعث کوچک‌تر، کارآمدتر، چابک‌تر و کم هزینه‌تر شدن عملیات‌ها و اقدامات گروه‌های خرابکار و تروریست‌ها شده است (Mazarr, 2002) (صدوقی، ۱۳۸۴: ۲۹-۳۵). وجود چنین تکنولوژی و نفوذ در عمیق‌ترین بخش‌های دولت و جامعه و اهمیت راهبردی شبکه‌های اجتماعی و لزوم حراست و حفاظت از بخش‌های مختلف نظام در مقابل تهدیداتی از قبیل حمله سایبری، کلاهبرداری اینترنتی و... باعث ورود منسجم و گسترده نهادهای نظامی، انتظامی و پدافندی جمهوری اسلامی ایران به این حوزه شده است. برای مثال در سیاست‌های کلی نظام در بخش پلیس فتا به مواردی از قبیل ایجاد نظام جامع و فراگیر در سطح ملی و سازوکار مناسب برای ایمن سازی ساختارهای حیاتی و حساس در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، ارتقاء امنیت شبکه‌های الکترونیکی و سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی کشور به منظور استمرار خدمات عمومی، پایداری زیرساخت‌های ملی، صیانت از اسرار و اطلاعات، پایش، پیشگیری و ارتقاء بازدارندگی در مقابل هرگونه تهدید در حوزه فناوری اطلاعات، تاکید شده است (سیاست‌های کلی در بخش پلیس فتا، ۱۳۸۹).

دکترین: بر مبنای فلسفه بد بینانه امنیتی و نظامی این ساخت و وقوع ۳۳ میلیون حمله سایبری به کشور در سال ۱۳۹۷ (کریمی، ۱۳۹۸)، ورود ویروس استاکس نت برای نابودی تاسیسات اتمی بوشهر (تابناک، ۱۳۹۶)، استفاده گروه تروریستی داعش از تلگرام به عنوان بستر امن ارتباطی در عملیات‌های تروریستی مرقد امام خمینی (ره) و مجلس شورای اسلامی و عضوایی و جذب

نیرو توسط این گروه تروریستی (فارس، ۱۳۹۷)، درآمد ۲۱۰ میلیارد دلاری شبکه‌های اجتماعی تا سال ۲۰۲۰ میلادی از فروش اطلاعات کاربران خود به بنگاه‌های تجاری و سازمان‌های اطلاعاتی (باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۷) و خسارت ۲ تریلیون دلاری به اقتصاد جهانی تا سال ۲۰۲۰ م در اثر حملات سایبری (هادیان‌فر، ۱۳۹۷)؛ دکترین حاکم بر این ساخت را می‌توان دکترین نظامی و امنیتی دانست که علاوه بر ارتقاء حاکمیت ایران در عرصه فضای مجازی، تاکید بر شبکه ملی اطلاعات و استقلال فضای سایبر از اینترنت جهانی، بر مولفه‌ها و موضوعاتی ذیل تاکید دارد:

- توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات با رعایت ملاحظات امنیتی، - تاکید بر فناوری‌های بومی و توانمندی‌های تخصصی داخلی، - توسعه زیرساخت‌های علمی و فنی امنیت شبکه‌های الکترونیکی و سامانه‌های اطلاعاتی و ارتباطی (سیاست‌های کلی بخش پلیس فتا، ۱۳۸۹)، - تقویت و تعامل موثر دستگاه‌های اطلاعاتی و انتظامی برای مقابله با هرگونه تهدید در حوزه امنیت عمومی و مقابله با تهدیدات نرم (سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه، ۱۳۸۷) و - افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم و دفاع سایبری و تامین پدافند و امنیت سایبری برای زیرساخت‌های کشور (قانون برنامه ششم توسعه، ۱۳۹۵)

سیاست: بر مبنای نگاه بدبینانه و دکترین نظامی و امنیتی، سیاست‌ها و اقدامات انجام شده توسط این ساخت یعنی سپاه پاسداران، سازمان پدافند غیرعامل و پلیس فتا علاوه بر حمایت از فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی غیر بومی و تاکید بر ایجاد شبکه ملی اطلاعات و پیام‌رسان‌های داخلی در راستای تقویت و مقاوم سازی زیرساخت‌های داخل کشور فعالیت می‌کند. گسترده‌ترین نهاد نظامی دخیل در امر فضای مجازی یعنی سپاه پاسداران، ضمن بهره‌مندی از جمعیت چند میلیونی سازمان بسیج، که به دلیل تعدد حوزه‌های فعالیتی (اقتصاد، سیاست، فرهنگ، ضد تروریست و...) بیشترین سطح تماس را با فضای مجازی دارد، مبادرت به اقدامات متعدد و گسترده‌ای در سطوح مختلف کرده است که عبارتند از: ایجاد معاونت فضای مجازی در سپاه‌های استانی و بخش فضای مجازی و رسانه در نواحی بسیج، ایجاد مرکز فرماندهی امنیت سایبری سپاه، ایجاد سازمان نهضت آموزش سواد رسانه‌ای انقلاب اسلامی (احمدی، ۱۳۹۷)، تاسیس سازمان فضای مجازی سپاه با نام سراج، ایجاد مراکز فضای مجازی و قرارگاه‌های سایبری در استان و شهرستان‌ها (سایت اینترنتی سازمان سراج، ۱۳۹۸)، تاسیس مرکز بررسی تهدیدات سایبری سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با هدف شناسایی و انهدام تهدیدات و جرایم سازمان یافته اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و تروریستی (حسینی؛ ظریف منش، ۱۳۹۲: ۳۸)، ایجاد ۱۰۰۰ گردان سایبری با هدف تقویت قدرت هدایت و کنترل این نهاد و حضور گسترده و سازماندهی اقشار مختلف بسیج در عرصه شبکه‌های اجتماعی (سلیمانی، ۱۳۹۸)، و در نهایت می‌توان به دستگیری جاسوسان، فعالان حوزه جنگ روانی و هنجارشکنان اخلاقی اشاره نمود (سایت اینترنتی مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۸)؛ (موج رسا، ۱۳۹۶). راهبردی‌ترین نهاد نظامی دخیل در این حوزه یعنی

سازمان پدافند غیرعامل نیز با هدف دفاع غیر نظامی از طریق فرهنگ سازی، آموزش عمومی، آمادگی و ارتقاء مقاومت ملی، پایش تهدیدات، کاهش آسیب پذیری‌ها و مصون سازی کشور در برابر انواع تهدیدات دشمن (ماده ۶ اساسنامه سازمان پدافند غیرعامل)، به دلیل بیان فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به عنوان یکی از حوزه‌های پدافندی و تلقی پایش و رصد آنها به عنوان مأموریت این سازمان و با هدف تمرکز بر دفاع از زیر ساخت‌های حیاتی، حساس و مهم کشور در مقابل انواع تهدیدات و تهاجمات سایبری؛ قرارگاه سایبری را با هدف صیانت از مرزهای سایبری کشور در حوزه غیر نظامی به ویژه ایمن سازی زیرساخت‌های حیاتی و حساس واقع شده در فضای مجازی، تاسیس کرده است (پایداری ملی، ۱۳۹۸)، (جلالی، ۱۳۹۷). اقدامات پلیس فتا را می‌توان به دو حوزه پیشگیری از وقوع جرم، کشف و برخورد با مجرم تقسیم بندی نمود. در حوزه پیشگیری با هدف کاهش وقوع جرایم و ایمن سازی فضای مجازی می‌توان از اقداماتی نظیر مسدودسازی سایت‌های جعلی، ارائه نرم افزارهای هوشمند جهت پایش و رصد فضای مجازی، تبلیغات، آگاهی بخشی و ارائه تذکرات لازم به شهروندان و یا برگزاری دوره‌های آموزشی نام برد (سایت اینترنتی پلیس فتا، ۱۳۹۸)، (هادیان‌فر، ۱۳۹۷). در حوزه کشف جرم و مقابله با مجرم، می‌توان از چهار حوزه مقابله با جرایم اقتصادی (سرقت اطلاعات کارت‌های بانکی، برداشت پول از حساب مردم و...)، جرایم اجتماعی (تهدید و اخاذی، سرقت داده‌های رایانه‌ای و انتشار محتوای نامناسب برای افراد جامعه)، جرایم اخلاقی (هتک شخصیت، انتشار تصاویر شخصی، نشر اکاذیب علیه افراد) و جرایم سیاسی و امنیتی (جاسوسی رایانه و توهین و افترا به مقامات) نام برد (سایت اینترنتی پلیس فتا، ۱۳۹۸). موضوع مورد توجه نظامیان امنیت است. این ساختار، عینک حفاظت از اطلاعات و داده‌های داخلی را بر هر امری اولویت می‌دهد و طبیعی است که اتخاذ فلسفه بدبین، دکترین امنیتی محدود سازی و سیاست‌های فیلترینگ در سطح تکنیکی در همه کشورها جریان دارد اما در ایران سطح سیاستگذاری به خود گرفته است. به خصوص اینکه ساختار تئوکراتیک و ساختار میلیتاری با یکدیگر ائتلاف دارند و با عنوان حفظ امنیت ملی و مراقبت اخلاقی از فضای سایبری، می‌توانند شبکه‌های اجتماعی را محدود کنند.

جدول ۲- فلسفه، دکترین و سیاست شبکه‌های اجتماعی در چهار ساخت حکومت در ایران

سیاست	دکترین	فلسفه	
صدر فرمان تاسیس شورای عالی فضای مجازی صدر فتوا در حمایت از حریم خصوصی در فضای مجازی تاکید بر اهمیت و لزوم ورود و مدیریت فضای مجازی ایجاد کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه اعمال فیلترینگ ارائه آیین نامه حمایت حقوقی از فعالیت پیام رسان‌های داخلی تاکید بر حضور طلاب و روحانیون در فضای مجازی حمایت از فیلترینگ شبکه‌های اجتماعی غیر بومی صدر فتوا در حمایت و صیانت از حریم خصوصی تلاش جهت تدوین فقه فضای مجازی	محافظه کاری: بهره‌مندی از تکنولوژی اطلاعات ضمن تاکید بر دین، خانواده، هویت ایرانی-اسلامی و فرهنگ	نگاه دو گانه نسبت به تکنولوژی اطلاعات	سیاست توسعه‌گرا
مخالفت با فیلترینگ تصویب قانون جرایم رایانه ای ارائه لایحه صیانت از داده های شخصی ایجاد فراکسیون فضای مجازی	تقویت جامعه مدنی، تقویت حوزه عمومی، ارتقاء شفافیت، مقابله با فساد، ارتقاء آگاهی عمومی، تاکید بر جریان آزاد اطلاعات، گسترش آزادی	نگاه خوش بینانه در بهره مندی از امکانات تکنولوژی اطلاعات	سیاست هم‌گرا
ارائه لایحه صیانت از داده های شخصی، مخالفت با فیلترینگ، ارتقاء سرعت اینترنت به ۳g و 4g ثبت گوشی های همراه (طرح رجستری) حمایت مالی و سخت افزاری از پیام رسان‌های داخلی	شبکه ملی اطلاعات، دولت الکترونیک حمایت از پیام رسان‌های بومی	نگاه خوش بینانه در بهره مندی از امکانات و ابزارهای تکنولوژی اطلاعات	سیاست بوروکراتیک
ایجاد معاونت فضای مجازی در سپاه‌های استانی و بخش فضای مجازی و رسانه در نواحی ایجاد مرکز فرماندهی امنیت سایبری سپاه ایجاد سازمان نهضت آموزش سواد رسانه‌ای انقلاب اسلامی تاسیس مرکز بررسی تهدیدات سایبری سپاه ایجاد گردان‌های سایبری تاسیس سازمان فضای مجازی بسیج (سراج) دستگیری جاسوسان و فعالان جنگ سایبری و جنگ روانی تشکیل قرارگاه سایبری	دکترین نظامی و امنیتی	نگاه بدبینانه به امکانات تکنولوژی اطلاعات	سیاست مصلحت‌گرا

نتیجه گیری

حکومت ایران از چهار لایه ساخت تفوکراتیک، دموکراتیک، بوروکراتیک و میلیتاری تشکیل شده است. هر ساخت دارای مبانی فکری یا باورهای بنیادین خاصی است که از آن تحت عنوان فلسفه نام برده می‌شود. بر مبنای فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات برگرفته از کتاب رهایی یا انقیاد که سه پارادایم خوش بینانه، بدبینانه و محافظه کاری مطرح می‌گردد، می‌توان ساخت تفوکراتیک را محافظه کارانه، ساخت‌های دموکراتیک و بوروکراتیک را خوش بینانه و ساخت میلیتاری را بدبینانه تلقی نمود. در این مقاله پس از بیان و بررسی فلسفه، دکترین و سیاست هر ساخت، تاثیر ساخت حکومت بر سیاست‌گذاری شبکه‌های اجتماعی، علت و ریشه اختلاف نظر ساخت‌ها، پدیدار گردید. بر مبنای فرضیه مقاله به علت تفاوت چهار لایه ساخت در فلسفه یا باورهای بنیادین نسبت شبکه‌های اجتماعی، باعث اتخاذ راهبردهای کلان (دکترین) و انجام اقدامات (سیاست) متفاوت و گاه متعارض شده است. به نظر می‌رسد مسئولان و مدیران این حوزه نیز از این وضعیت اطلاع و آگاهی کافی داشته‌اند. لزوم اتخاذ موضع واحد و عبور از اختلافات وسیع میان ساخت‌های مختلف، مدیران سطوح عالی حاکمیتی را بر آن داشت تا در جهت اتخاذ موضع و تشریک مساعی، نهادها یا شوراهای عالی که ماهیت فرا ساختی و فراقوه‌ای دارند، مانند شورای عالی فضای مجازی ایجاد کنند.

ساخت تفوکراتیک به علت قرار گرفتن در راس حاکمیت و برخورداری از بیشترین سطح اقتدار و اختیارات وسیع مانند تدوین و ابلاغ سیاست‌های کلی نظام، بیشترین نقش را در تعیین راهبردها و خط مشی‌های سایر ساخت‌ها دارد. بر اساس اقتدار این ساخت و ائتلافی که میان دو ساخت تفوکراتیک و میلیتاری صورت گرفته است، فلسفه و دکترین غالب ایران را می‌توان محافظه کارانه یا میانه تلقی نمود. بر مبنای یافته‌های پژوهش حاضر، اختلاف میان ساخت‌های مختلف حکومت پیرامون سیاست‌گذاری شبکه‌های اجتماعی بسیار وسیع، عمیق و گسترده است. به همین دلیل بهترین راه ممکن برای غلبه بر این چندصدایی، مواضع متفاوت ساخت‌های مختلف حکومت و اتخاذ موضع واحد و منسجم؛ تقویت جایگاه و قائل شدن نقش محوری برای نهادهای فراقوه‌ای مانند شورای عالی فضای مجازی به عنوان نهاد محوری و اساسی است و راهکار آن هماهنگی در اجرا و انتخاب افراد اجرایی و مسئول در زمینه سیاست‌گذاری فضای مجازی است.

منابع

کتاب

- ۱- اسلامی، روح‌الله. (۱۳۹۳). رهایی یا انقیاد: فلسفه سیاسی تکنولوژی اطلاعات در قرن بیستم. تهران: تیسرا
- ۲- اشمیت، اریک؛ کوهن، جارد. (۱۳۹۶). تاثیرات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی عصر دیجیتال بر جوامع، دولت‌ها و بنگاه‌ها. ترجمه علی عبداللهی، طاهره منزوی، مریم محسنی. تهران: آتی نگر

- ۳- اونیل، پاتریک. (۱۳۹۱). مبانی سیاست تطبیقی. ترجمه سعید میر ترابی. تهران: قومس
- ۴- بشیریه، حسین. (۱۳۹۴). دیباچه ای بر جامعه شناسی سیاسی ایران: دوره جمهوری اسلامی. چاپ هفتم. تهران: نگاه معاصر
- ۵- بشیریه، حسین. (۱۳۹۲). جامعه شناسی سیاسی: نقش نیروهای اجتماعی در زندگی سیاسی. چاپ بیست و یکم. تهران: نشر نی
- ۶- تافلر، آلوین؛ تافلر، هاییدی. (۱۳۸۰). به سوی تمدن جدید: سیاست در موج سوم؛ ترجمه محمد رضا جعفری، چاپ چهارم. تهران: نشر علم
- ۷- حافظ نیا، محمدرضا. (۱۳۹۴). جغرافیای سیاسی فضای مجازی. چاپ سوم. تهران: سمت
- ۸- شافریتز، جی ام؛ بریک، کریستوفر بی. (۱۳۹۰). سیاست‌گذاری عمومی در ایالات متحده آمریکا. ترجمه حمیدرضا ملک محمدی. تهران: دانشگاه امام صادق
- ۹- صبوری، منوچهر. (۱۳۸۰). بوروکراسی مدرن ایران: جامعه شناسی سازمان‌ها. تهران: سخن
- ۱۰- صدوقی، مرادعلی. (۱۳۸۴). تکنولوژی اطلاعاتی و حاکمیت ملی. چاپ سوم. تهران: وزارت امور خارجه
- ۱۱- دریفوس، هیوبرت و رایینو، پل (۱۳۹۸). میشل فوکو: فراسوی ساختگرایی و هرمنیوتیک (ترجمه حسین بشیریه). چاپ دوازدهم. تهران: نشر نی.
- ۱۲- فرنه، ژرژ. (۱۳۹۰). چپستی و چند و چون فناوری اطلاعات، مقاله برگرفته از کتاب انقلاب اطلاعات، امنیت و فناوری های جدید، جیمز روزنا، ترجمه علیرضا طیب، چاپ دوم، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ۱۳- فضلی، حسن؛ دهشیری، محمدرضا؛ کاویانی، رضا. (۱۳۹۵). شبکه‌های اجتماعی و فرهنگ ایرانی در عصر جهانی شدن. تهران: انتشارات ناقوس
- ۱۴- فقیهی، ابوالحسن. دانایی فرد، حسن. (۱۳۸۵). بوروکراسی و توسعه در ایران (نگاهی تاریخی-تطبیقی). تهران: موسسه خدمات فرهنگی رسا
- ۱۵- فوکو، میشل (۱۳۸۸). نیچه، تبارشناسی و تاریخ. نیکو سرخوش و افشین جهاندیده
- ۱۶- مصلی نژاد، عباس. (۱۳۹۲). سیاست‌گذاری ساختار قدرت در ایران. تهران: دانشگاه تهران
- ۱۷- موسی زاده، رضا. (۱۳۹۳). حقوق اداری او ۲. چاپ شانزدهم. تهران: میزان
- ۱۸- نای، جوزف اس. (۱۳۸۷). قدرت در عصر اطلاعات از واقع‌گرایی تا جهانی شدن. ترجمه سعید میر ترابی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- ۱۹- هانتینگتون، ساموئل. (۱۳۸۱). موج سوم دموکراسی در پایان سده بیستم. ترجمه احمد شهنسا. چاپ سوم. تهران: روزنه.

مقاله

- ۲۰- بوستانی، دیوش و محمدپور، احمد (۱۳۸۸). مقدمه ای بر ابعاد و گستره دستگاه نظری میشل فوکو. مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، ۶ (۱۳)، ۵۳-۹۹.
- ۲۱- بیلسکی، آندریوس (۱۳۹۵). قدرت، تاریخ و تبارشناسی: فردیش نیچه و میشل فوکو. ترجمه منتشلو، پرستو و نریمانی، عارف. فصلنامه علمی-تخصصی تاریخنامه خوارزمی، (۱۳)، ۲۵-۴۸.
- ۲۲- پازوکی، علی اکبر (۱۳۸۴). نظام‌های سیاسی تطبیقی. فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی. شماره ۳. صص ۱۵۳-۱۹۰
- ۲۳- شیرازی، محمد و آقا احمدی، قربانعلی (۱۳۸۸). دیرینه شناسی و تبارشناسی فوکو به عنوان روشی در مقابل روش های تاریخی متداول در علوم اجتماعی، پژوهش نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره چهارم، صص ۱۰۳-۱۲۸
- ۲۴- حسینی، پرویز؛ ظریف منش، حسین (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی ساختار دفاع سایبری کشورها. فصلنامه پژوهش های حفاظتی-امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (ع). سال دوم. شماره ۵. صص ۱۹-۴۶
- ۲۵- حسین زاده یزدی، مهدی و زین‌العابدینی رناتی، منیره و ملاباشی، محسن (۱۳۹۴). تبیین و بررسی مبانی معرفتی تبارشناسی میشل فوکو. غرب‌شناسی بنیادی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۶ (۱)، ۵۱-۷۳.
- ۲۶- صمیمی، محمد؛ حاجی پور کندرود، علی (۱۳۹۷). تاملی بر مفهوم شخصیت حقوقی وزارتخانه‌ها در نظام حقوقی ایران (از تئوری تا عمل). ماهنامه آفاق علوم انسانی. شماره ۱۶. صص ۳۵-۵۱
- ۲۷- فقیهی، ابوالحسن (۱۳۹۶). بوروکراسی و نهادهای سیاسی در جمهوری اسلامی. ماهنامه اقتصادی کارایی. شماره ۳۱. صص ۹-۱۳

۲۸- کچوئیان، حسین و زائری، قاسم (۱۳۸۸). ده گام اصلی روش شناختی در تحلیل تبارشناسانه فرهنگ. مجله راهبرد فرهنگ، شماره هفتم، ص ۷-۳۱

آیین نامه، اساسنامه، قوانین و سیاست‌های کلی نظام

- ۲۹- اساسنامه سازمان پدافند غیرعامل کشور، (۱۳۹۳)
- ۳۰- حکم تشکیل و انتخاب اعضای عالی فضای مجازی، (۱۳۹۰)
- ۳۱- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله توسعه دوره دوم، (۱۳۷۲)
- ۳۲- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله توسعه دوره سوم، (۱۳۷۸)
- ۳۳- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله توسعه دوره چهارم، (۱۳۸۲)
- ۳۴- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله توسعه دوره پنجم، (۱۳۸۷)
- ۳۵- سیاست‌های کلی برنامه پنج ساله توسعه دوره ششم، (۱۳۹۴)
- ۳۶- سیاست‌های کلی نظام در بخش اطلاع رسانی، (۱۳۷۷)
- ۳۷- سیاست‌های کلی نظام در بخش پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات، (۱۳۸۹)
- ۳۸- سیاست‌های کلی نظام در بخش خانواده، (۱۳۹۵)
- ۳۹- سیاست‌های کلی نظام در بخش مشارکت اجتماعی، (۱۳۷۹)
- ۴۰- سیاست‌های کلی نظام در بخش نظام اداری، (۱۳۸۶)
- ۴۱- قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۶)
- ۴۲- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۶۸)
- ۴۳- قانون برنامه توسعه پنج ساله دوره دوم، (۱۳۷۳)
- ۴۴- قانون برنامه توسعه پنج ساله دوره ششم، (۱۳۹۵)
- ۴۵- قانون جرایم رایانه‌ای، (۱۳۸۸)
- ۴۶- قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات، (۱۳۸۲)

پایگاه‌های اطلاع رسانی

- ۴۷- پایداری ملی: پایگاه اطلاع رسانی پدافند غیرعامل (www.paydarymelli.ir)
- ۴۸- پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات (www.cyberpolice.ir)
- ۴۹- سازمان فضای مجازی بسیج: سراج (www.seraj.ir)
- ۵۰- دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای (www.khamenei.ir)
- ۵۱- مجلس شورای اسلامی (www.parliran.ir)
- ۵۲- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (www.majlis.ir)
- ۵۳- مرکز مطالعاتی فقه حکومتی (www.feqhekoomati.ir)
- ۵۴- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات (www.ict.gov.ir)

سایت‌های خبری و خبرگزاری‌ها

- ۵۵- افکار نیوز (۱۳۹۷/۵/۱۱). هادیان فر: رئیس پلیس فتا کشور
- ۵۶- انتخاب (۱۳۹۸/۶/۱۶). سلیمانی: رئیس سازمان بسیج مستضعفین
- ۵۷- انتخاب (۱۳۹۷/۵/۲۵). منتظری: دادستان کل کشور
- ۵۸- ایرنا (۱۳۹۸/۵/۱۹). جزایری: رئیس حوزه علمیه قم
- ۵۹- ایسنا (۱۳۹۷/۸/۱۰). قاضی زاده هاشمی: نماینده فریمان و سرخس در دهمین دوره مجلس شورای اسلامی
- ۶۰- ایسنا (۱۳۹۷/۲/۱۸). هادیان فر: رئیس پلیس فتا کشور
- ۶۱- برنامه ده و ده دقیقه (۱۳۹۷/۱۰/۳). خاتمی: عضو خبرگان رهبری

- ۶۲- پایگاه اطلاع رسانی دولت (۱۳۹۵). فتاحی: رئیس هیات مدیره شرکت ارتباطات زیر ساخت
- ۶۳- پست اینستگرامی (۱۳۹۷). روحانی: رئیس جمهور
- ۶۴- پست توئیتر (۱۳۹۷/۲/۱۵). رحیمی: نماینده مردم تهران در مجلس شورای اسلامی دوره دهم
- ۶۵- تابناک (۱۳۹۷/۲/۱۳). دهقانی: نماینده مردم مشهد در دهمین دوره مجلس شورای اسلامی
- ۶۶- تسنیم (۱۳۹۷/۲/۱۹)
- ۶۷- تماس تلفنی با شبکه خبر (۱۳۹۸/۸/۹). کریمی: معاون قرارگاه سایبری سازمان پدافند غیرعامل
- ۶۸- دانا (۱۳۹۷/۲/۱۴). احمدی: جانشین معاونت آموزش سازمان فضای مجازی بسیج
- ۶۹- فارس (۱۳۹۷/۸/۲۵)
- ۷۰- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷). ابراهیمی: نماینده شازند و رئیس فراکسیون فضای مجازی
- ۷۱- موج رسا (۱۳۹۶/۷/۱۰)
- ۷۲- مهر (۱۳۹۷/۱۰/۱۱). جلالی: رئیس سازمان پدافند غیرعامل
- ۷۳- میزان (۱۳۹۷/۹/۱۰). جاویدنیا: دبیر کارگروه تعیین مصادیق مجرمانه
- ۷۴- میزان (۱۳۹۸/۴/۱۲). رئیسی: رئیس قوه قضاییه
- ۷۵- کانال شخصی اطلاع رسانی تلگرامی (۱۳۹۷). رحیمی جهان آبادی: نماینده مردم تربت جام، تایباد، باخرز و صالح آباد در مجلس شورای اسلامی دوره دهم

سخنرانی

- ۷۶- خامنه‌ای (۱۳۹۵/۲/۱۳). بیانات در جمعی از معلمان و فرهیختگان
- ۷۷- خامنه‌ای (۱۳۹۵/۶/۱۶). بیانات در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید
- ۷۸- خامنه‌ای (۱۳۹۵/۹/۱)
- ۷۹- خامنه‌ای (۱۳۹۶/۳/۲۲). بیانات در دیدار با مسئولان نظام
- ۸۰- خامنه‌ای (۱۳۹۶/۶/۶). بیانات در دیدار با طلاب حوزه علمیه تهران
- ۸۱- خامنه‌ای (۱۳۹۷/۱/۲۰). بیانات در دیدار با جمعی از مسئولان نظام
- ۸۲- خامنه‌ای (۱۳۹۷/۱۰/۱۹). بیانات در دیدار با جمعی از مردم قم
- ۸۳- خامنه‌ای (۱۳۹۸/۲/۸). بیانات در دیدار با جمعی فرماندهان نیروی انتظامی
- ۸۴- خامنه‌ای (۱۳۹۸/۲/۱۱). بیانات در دیدار با جمعی از معلمان و فرهیختگان
- ۸۵- روحانی (۱۳۹۷/۲/۱۶). سخنرانی در سفرهای استانی خراسان رضوی: شهرستان نیشابور
- ۸۶- روحانی (۱۳۹۷/۱۰/۲۶). سخنرانی در نشست مشترک هیات وزیران با استانداران سراسر کشور
- ۸۷- روحانی (۱۳۹۸/۴/۲۶). سخنرانی در نمایشگاه الکامپ
- ۸۸- علم الهدا (۱۳۹۷/۲/۱۸). سخنرانی در گردهمایی امامان جمعه خراسان رضوی

- 89- Inda, Jonathan Xavier (2005), Anthropologies of Modernity Foucault, Governmentality, and Life Politics, London: Blackwell Publishing
- 90- Lagenddik, arnood (2009), shift in governmentality, territoriality and governance, an introduction, university of nijmegen, www.sprigner science.com
- 91- Kuhn, Tomas (1970), The Structure of Scientific Revolution Chicago, University of Chicago Press
- 92- Lemke, tomas (2000), Foucault, governmentality and critique, paper present at the rethinking Marxism confrance, university of amherst (MA).
- 93- Althusser, Louis (1971), Lenin and Philosophy and Other Essays, Translated from the French by Ben Brewster, York and London: Monthly Review Press new
- 94- Castells, Manuel, (1996) the Rise of the Network Society, Oxford, Blackwell.
- 95- Mazar, J. Michael, (2002) In Formation Technology and World Politics, Palgrave Macmillan .